



Araştırma Makalesi

Elekber Esgerov'un Azerbaycan üflemeli çalgıları alanının gelişimindeki rolünün incelenmesi

Mahire Guliyeva¹

Selçuk Üniversitesi, Dilek Sabancı Devlet Konservatuarı, Konya, Türkiye. Bakü Müzik Akademisi, Bakü, Azerbaycan

Makale Bilgisi

Geliş: 18 Ekim 2023

Kabul: 1 Aralık 2023

Online Yayın: 30 Aralık 2023

Anahtar Kelimeler

Balaban

Dügah

Elekber Esgerov

Klarnet

Reform

Öz

Azerbaycan müzik folklorünün gelişiminde bazı müzisyenlerin katkılarının derinlemesi incelenmesi, bu gelişiminin anlaşılmasında oldukça önemlidir. Elekber Esgerov, Azerbaycan müzik folkloründe bilhassa üflemeli çalgılardaki değişimdeki katkıları açısından ilk defa incelenen bir figürdür. Bu çalışmada, Elekber Esgerov'un "İki valfli balaban" sazının özellikleri ve Avrupa üretimi olan "A", "B" klarnet sistemlerinin sanatçının "As" klarnetiyle karşılaştırılmış ve incelenmiştir. Dolayısıyla, Elekber Esgerov'un bestelediği dans melodileri ve muğam renklerinin kuruluş özellikleri, Azerbaycan ve batı müziği teorilerinden faydalanarak bestecinin özgün sentezi analize edilmektedir. Bu çalışmada sanatçının "Dügah" folklor enstrüman topluluğu ve aynı adanan muğam rengi hakkında bilgiler verilmektedir. Bu çalışmada, Elekber Esgerov'un Azerbaycan müzik folkloruna getirdiği yeni çalgı tarzı ve enstrümanlar üzerinde yaptığı reformların incelenmesi amaçlanmıştır. Esgerov'un, Azerbaycan üflemeli çalgılarından yeni klarnet ve balaban tasarımları incelenmiştir. Azerbaycan ve batı müziği arasındaki sentezde Esgerov'un etkisi incelenmiştir. Araştırmanın problemi; Azerbaycan'da klarnet ve balaban çalgılarının gelişiminde Elekber Esgerov'un katkıları nelerdir? "İki valfli" balaban ve "As" tınlı klarnet enstrümanlarının özellikleri nelerdir? Şeklinde dir. Araştırmada, nitel araştırma türlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu dokümanlar, Esgerov ile ilgili arşiv belgeler, gazeteler, konser programları ve afişler, diplomalar, fahri belgeler, disk ve plak kayıtları, sosyal medyada yer alan videolarıdır. Sanatçının arşivinde orijinal enstrüman tasarımları: "İki valfli balaban", "As" tınlı klarnet, çift zurna, ney ve tük çalgı enstrümanları seçilmiştir. Esgerov'un arşivinde üflemeli enstrümanların çalgılarına ait iki topludan oluşan el yazıları da yer almaktadır. Bunun yanında, orijinal ve virtüöz çalgıları Azerbaycan Televizyonu ve Radyosu'ndaki "Altın Fonda" programı incelenmiştir. Mehribani, Adaleti ve Zöhrabi dans melodisinin analizi yapılmıştır. Esgerov'un "As" sistemli klarnet yapısı ve iki valfli balaban yapısı ve enstrümanın teknik gelişimi için nota transferleri incelenmiştir. Frans Şubert, "Serenada" ve Solovyov-Sedoy, "Moskova çevresinde geceler" eserleri incelenmiştir. Esgerov'un "Dügah" rengi de incelenmiştir. Araştırma sonucunda; Esgerov'un dokümanları içeriğinde bestelediği dans melodileri ve muğam renkleri müzikologlar tarafından notaya alınmıştır. Esgerov, balaban çalgısına iki valf daha ekleyerek "İki valfli balaban" enstrümanını ortaya koymuş ve enstrümanın ses dizisine yenilik getirmiştir. Bunun yanında "As" tınlı klarnet enstrümanı muğam şancılarına eşlik amacıyla yapmıştır. Esgerov'un üflemeli müzik aletlerinde yapmış olduğu bu yenilikler, Azerbaycan müzisyenlerinin eğitiminde yerini almış olup, halen yeni müzisyenler tarafından eserleri icra edilmektedir. Bu çalışmadaki incelemelerin dışındaki diğer eserlerinin de incelenmesi önerilir.

2822-3195 / © 2023 TM

Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.



Makaleye atıf için

Guliyeva, M., (2023). Elekber Esgerov'un Azerbaycan üflemeli çalgıları alanının gelişimindeki rolünün incelenmesi. *Türk Müziği*, 3(4), 403-419.

Giriş

Azerbaycan müzik sanatının tarihi eski zamanlara dayanmaktadır. İlk zamanlardan başlayarak günümüze kadar bu sanat türü farklı gelişim evrelerden geçmiştir. Azerbaycan'ın eski halk muğamları, milli oyun ve dans ezgileri, şarkıları,

¹ Öğretim Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, Dilek Sabancı Devlet Konservatuarı, Konya, Türkiye. Doktora Öğrencisi, Bakü Müzik Akademisi, Bakü, Azerbaycan. E-mail: mahireguliyeva353@gmail.com ORCID: 0009-0003-2890-2161

aşık sanatı ve birçok türlü eserleri bu yapının temelini oluşturmuştur. Elbetteki, müzik sanatının gelişiminde müzik enstrümanlarının rolü büyüktür ve birçok zamanlarda olduğu gibi bugün bile çalgılar üzerinde değişiklikler yapılmakta, enstrümanların yeni tasarımları geliştirilmektedir.

Müzik sanatı üzere bilim insanı, Abdülkadir Meragi (1353-1435) eski devirlerin enstrüman yapıları hakkında ansiklopedik incelemelerinde bilgiler vermiştir (Brymer, 1976). A.Meragi'nin kaleme aldığı yazılarında çalgı enstrümanlarını üç gruba ayırmıştır:

- Telli enstrümanlar: *eski ud, mükemmel ud, şeştar, kemençe (kamança), ğiyek (gijek), Şirvan tanburu, ruhafza, gopuz, ozan, ney tanbur (nay tanbur), rebab (rûbab), rudhani, yektay, Rum trentayi, şedirğu (şıdırğı), şahrud, muğni, çeng, kanun, sazi dulab, yatuğan, konkira;*
- Üflemeli enstrümanlar: zurna, nefir, burğu, hik ney (tulum), cipçig, neyçe balaban, sipsi (sümsü), beyaz ney (ağ ney), zemir, erganun;
- Kase ve tepsi şeklinde yapılan enstrümanlar: *elvah, kase setli* enstrümanlar dahildir.

Başka bir bilim insanı, Safiyyüddin Urmevi kendi müziksel incelemelerinde eski dönemlerde yapılan Azerbaycan halk çalgı enstrümanları hakkında bilgiler vermiştir. Günümüze kalan yazılar müzikologlar tarafından araştırılmakta ve değerlendirilmektedir. Her iki bilgin insan, Azerbaycan müzik enstrümanlarının teknik çalgılarını iyileştirerek yeni tasarımlar ortaya koyabilmişlerdir. Safiyyüddin Urmevi'nin *nüzbe* ve *muğni* sazları uzun yıllar Azerbaycan ve Doğu çalgı sanatında önemli bir yer tutmuştur. Ne yazık ki, Azerbaycan'ın eski halk enstrümanlarının birçoğu zamanla dejenere olmuş ve günümüze çok az kısmı ulaşmıştır. Günümüzde Azerbaycan Milli Konservatuarı bünyesindeki laboratuvarında eski halk enstrümanların restorasyonu edilmekte ve önceki orjinal haline dönüştürmeleri sürdürülmektedir.

Üflemeli enstrümanlar nefes aracılığıyla yani üfleyerek hava verme işlemi anlamını taşıyan çalgıları anlatır. Bu nedenle üflemeli enstrümanların nefesle ilgili yapılarına göre bazen “*nefesli çalgılar*” ifadesiyle karşılaşılabiriz. Geçmiş dönemde yaşamış insanlar konuşma dili oluşturmada önce hareket ve tavırlarıyla kendini ifade etmeye çalışmıştır. İlk zamanlarda üflemeli çalgılar, müziksel yetenekleri olmadığı için her türlü törenin önemli bir unsuru olarak organize edilmiş, zaman geçtikçe ve teknik işlemleri değiştikçe icra tarzları da artırılmıştır. Yıllar geçtikçe enstrümanların çalgı fırsatları geliştirilmiş ve eski dönem merasimlerinde yapılan hareketler müziğin gelişimi nedeniyle zamanla dans sanatına dönüşmüştür. Muhammed Fuzuli'nin ansiklopedik yazılarında birçok eski halk müzik enstrümanlarının özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar ve bilim insanı M.Fuzuli kadim *ney* sazını şöyle anlatır:

“*Naledendir ney gibi avazeyi eşgim bülent*

Nale terkin gilmazam ney tek kesilsem bend bend”...

Çağdaş zamanında üflemeli çalgı enstrümanları farklı malzemelerden yapılmaktadır ve hazırlanış sırasına göre iki gruba ayrılır:

- Bakırdan (mis) düzenlenen üflemeli enstrümanlar: *trompet, tuba, saksafon, A trombon, flüt, korno* ve diğerleri;
- Ağaçtan düzenlenen:

a) Avrupa üflemeli çalgı enstrümanları: *fagot, klarnet, obua* ve diğerleri;

b) Azerbaycan milli üflemeli çalgı enstrümanları: *zurna, balaban, tütek, ney* ve diğerleri.

“İnsan tarih boyunca doğa ve toprağı işlemiş, sanat ile duygu ve düşünceyi şekillendirmiştir. Bu şekilde toplum zamanla kendi kültürel ürünlerini oluşturmuştur (Babayev, 1974). Kültürel ürünler toplumu yansıtır, milli kimliği niteleğindedir” (Çulaki, 2005). Enstrümanların yeni konstrüksiyon yapıları müzik sanat türlerinin gelişimine yol açmıştır. Eski zamanlarda insanların düğün, yas ve diğer merasimlerdeki çalışmalarına sanat türü ve formu söylemek tam olarak kabul görmemekle birlikte, ritüellerin kökünde oyun hareketlerinin olduğu bilinmektedir. Zaman içerisinde ilk çalgılar yapılmıştır ve hareketlerden oluşan yeni dans ezgileri düzenlenmiştir.

Azerbaycan üflemeli çalgı enstrümanları üzere ünlü müzisyen Elekber Esgerov, dans melodileri ve muğam renglerinin bestecisi bahse konu icracılarından biridir. Sanatçının çok yönlü yaratıcılığı çalışmadaki bölümler içeriğiyle sunulmaktadır:

- Elekber Esgerov virtüöz müzisyen;
- Elekber Esgerov'un bestelediği dans melodilerinde oluşturduğu sentez;
- Elekber Esgerov'un “As” sistemli klarnet yapısı;
- Elekber Esgerov'un *iki valfli balaban* yapısı ve enstrümanın teknik gelişimi için nota transferleri;
- Elekber Esgerov'un bestelediği “*Dügah*” rengi ve aynı adanan enstrümantal folklor topluluğu.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada, Elekber Esgerov'un üflemeli balaban ve klarnet enstrümanları üzerinde oluşturduğu reformlar ve farklı kuruluşlara ait düzenlemelerinden, bestelediği dans melodileri ve muğam renglerindeki yeni yaklaşımından, Doğu ve batı müziği arasında yaptığı özgün sentez hakkında sunulmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Elekber Esgerov tarafından ortaya koyulmuş “As” tınlı klarnet, “İki valfli balaban” üflemeli enstrüman tasarımlarının ve bu çalgıların gelişimine yönelik katkı sunması amaçlanarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi aşağıdaki gibidir:

Klarnet ve balaban çalgılarının gelişiminde Elekber Esgerov'un nasıl katkıları olmuştur? “İki valfli” balaban enstrümanı yapılarak onun ses dizisi artırılması amacıyla yapılmıştır. Elekber Esgerov “İki valfli balaban” enstrümanını yaparak eski klarnet sazından valfleri kendi balaban eklemiş ve böyle iki perde artırmıştır. Eski balaban enstrümanların dizisi küçük oktavın “G” sesinden II oktavın “C” sesi aralığına gibi oluşmuştur. Ama Elekber Esgerov hemen aralığı iki ses artırmakla balabanın teknik çalgılarını geliştirmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada döküman incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada, Elekber Esgerov'un dökümanları arasında “İki valfli balaban” ve “As” tınlı klarnet enstrümanlarının orijinal görüntüleri video ve fotoğrafları incelenmektedir. Bestecinin dans melodileri ve muğam renkleri analiz edilmektedir. Doğu ve batı müziklerinin makam kuruluşlarından faydalara özgün bir sentez yapabilmektedir. Elekber Esgerov Azerbaycan makamları ve batı müziğindeki majör-minör dizileri (lad) arasında sentez oluşturmuştur. Onun bestelediği melodiler doğaçlamalar üzerinde yapılan serbest yönmler, varyasyon ve sekvans prensipleriyle kurulmuştur. Böyle yaklaşım Azerbaycan dans melodilerine yeni tarz oluşturmuştur.

Bulgular

Elekber Esgerov virtüöz müzisyen

Azerbaycan üflemeli çalgı enstrümanları tarihi gelişiminde Elekber Esgerov'un adı ayrı bir önem atfedilir. Elekber Esgerov, 1933 yılında Azerbaycan'ın Bakü şehrinde doğmuştur. Küçük yaşlarından müzikle ilgilenmesi ve *klarnet* enstrümanına gösterdiği sevgi onun ilk çalgılarına sebep olmuştur. Hiçbir müzik eğitimi almayan E.Esgerov, 1944 yılında (11 yaş) halkın milli bayram ve düğün şenliklerinde çalışmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı birçok dünya halkları beraberinde Azerbaycan devletine de ekonomik sorunları getirmiştir ve Elekber'in ailesi de bu durumdan etkilenmiştir. Elekber'in anne ve babası onun yetenekli olduğuna rağmen bu minvalde akademik bir eğitim alma fırsatı bulamamıştır. Tüm zorluklara rağmen E.Esgerov yetenekleri ile Azerbaycan müzik sanatında önemli bir yer tutmaktadır.

1951'de (18 yaş) E.Esgerov ülke sanatçılarının dikkatini özüne karşı celbetmiş ve Müzikal Komedi Tiyatrosu bünyesinde faaliyet gösteren halk çalgıları topluluğuna, sonrasında ise 1953 yılında Müslüm Magomayev'a adanmış Azerbaycan Devlet Filarmoni Orkestrası'na, Hakikat Rzaeva'nın şefliği ile halk sazları topluluğuna davet edilmiştir. 28 Ekim 1953'te Sovyet ordusuna askerlik hizmetine çağırılması üzerine çalışmalarına bir süre ara vermek zorunda kalmıştır.

1957'de E.Esgerov, Azerbaycan Devlet Pop Orkestrası'na solist ve *klarnetçi* müzisyen pozisyonuna atanmıştır. Aynı yıl E.Esgerov, Ahmet Bakıhanov'un şefliği ile halk çalgıları topluluğuna *klarnetçi* olarak çalışmaya çağırılmıştır. 1957

yılında halk arasında icralarıyla tanınan sanatçı, eğitim almak için Asaf Zeynalı adanmış Orta Müzik Okulu'na ve Bahruz Zeynalov'un *balaban* enstrümanı üzere sınıfına 1959 yılında kabul edilmiştir. B.Zeynalov, öğrencisi Elekber Esgerov'u diğer kursiyerlerden ayırmış ve becerilerini muhafaza etmeye çalışmıştır. Öğretmen Zeynalov'un öğrencisine olan tavrı ilerleyen yıllarda samimi arkadaşlığa dönüşmüştür. E.Esgerov, öğretmen ve öğrenci geleneklerine bağlı kalarak, eğitim gördüğü yıllarda hocalarından Azerbaycan ve Dünya müziği teorisini derinden inceleyerek öğrenmiş ve sonraki dönemlerde kendi yaratıcılığında faydalanmıştır. Okul yıllarında öğrenci olmasına rağmen, E.Esgerov müzik sanatının önde gelen temsilcileri Alibaba Memmedov'un ve Aliğa Guliyev'in iş tekliflerini almıştır ve onların şefliği ile halk çalgı topluluklarında solo *klarnetçi* görevini üstlenmiştir.

1958 yılında Seid Rüstemov'un şefliğiyle Azerbaycan Halk Çalgıları Orkestrası'na *bas balaban* icralığı işine davet edilmiştir.

1966'da E.Esgerov, Sumgayıt Orta Meslek Müzik Okulu'nun *balaban* sınıfı üzere öğretmenlik işine başlayarak birçok Azerbaycan ve batı bestecilerinin eserlerini çalışmış ve nota transferleri derlemiştir.

1973 yılında SSCB'nin halk sanatçısı, Azerbaycan'ın ünlü müzisyenlerinden birisi olan Reşid Behbudov, Elekber Esgerov'u kendi topluluğuna davet etmiş ve onunla birlikte dünyanın birçok şehirlerinde konser programları ile performanslar sergilemişlerdir. Birlikte Arap Birleşik Emirlikleri, İngiltere, İrlanda, İsveç, Sakhalin adası, Almanya, Güney Amerika, Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan, Armenistan, Gürcistan, Rusiya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Moldova ve diğer devletlerde profesyonel sanat çalışmalarını sunmuşlardır.

Azerbaycan'ın halk sanatçısı, besteci, piyanocusu Rafik Babayev, İngilterede geçirilen konser programından sonra gazete haberlerinden birinde Elekber Esgerov hakkında röportaj vermiştir ve şöyle söylemiştir: “*Maestromuz Reşid Behbudov gürültülü alkışlarla tekrar tekrar sahneye davet aldıktan sonra biraz dinlenmek için, bana işaretti ki, enstrümantal ekib muğam içrasına geçiş alsın. Ben Elekber'den rica ettim istediği muğam üzerinde icralar etsin ve enstrümantal ekib onun çalgılarına uygun devam edecek. <...> Elekber Esgerov “Bayatı-Şiraz” abenki içeriğinde öyle üflemeler etti ki, salon onu ayak üstü alkışladı. Mutluluktan gözleri yaşla dolan maestromuz ve ensembl üyeleri ona hayranlıkla bakarak Ahsen! Ahsen! Ahsen! derdik....*” (Guliyeva, 2022).

Azerbaycan'ın ünlü sanatçısı Elekber Esgerov, yıllar içeriğinde *klarnet*, *balaban*, *tütek*, *ney* ve *zurna* gibi üflemeli çalgıları ile yaşadığı dönemin ve bugünün en virtüöz icracılarından biri olarak sanatçılar tarafından en üst düzeyde takdir toplamıştır. Onun üflemeli çalgılar üzerindeki yenilikleri ilk defa detaylı olarak araştırılmaktadır.

Elekber Esgerov'un bestelediği dans melodilerinde oluşturduğu sentez

Milletlerin kültürel yapıları farklıdır ve onların özelliklerini sanatsal resim, edebiyat, müzik ve dans türlerinde görebiliriz. Batı veya Azerbaycan dans melodileri bu bağlamda farklı özelliklere sahiptir. Halk dansları eski zamanlara aittir ve hakkında birçok çalışmalar vardır. Gobustan'daki kayaların üzerinde insanlar tarafından yapılan ilk resimler, halk oyunları hakkında olan en eski tarihi kaynaklardan bazılarıdır. Azerbaycan dans sanatı eski zamanlardan başlayarak günümüze kadar uzun yıllar gelmiş ve ilk türlerinden faydalanarak daha yeni formlar geliştirilmiştir. Müziğin gelişimi ve müzisyenlerin başarılı çalışmaları halk oyunlarına yeni tarz getirmiştir. Böylece, hareketli halk oyunları zaman zaman enstrüman dans türlerine geçiş yapmıştır.

Azerbaycan'da mevcut olan çalgı enstrümanları: *tar*, *kamança*, *klarnet*, *balaban*, *garmon* için besteler yapan birçok icracı müzisyen vardır. Mesela: *garmon* enstrümanı üzere: Teyyub Demirov, Zakir Mirzeyev, Avtandil İsrailov <...>; *tar* enstrümanı üzere: Bahram Mansurov, Hamid Vekilov <...>; *kamança* üzere: Gılman Salahov, Abbasgulu Necefzade <...>; üflemeli enstrümanlar üzere: Elekber Esgerov (*klarnet*, *balaban*, *tütek*, *ney*, *zurna*), Hacı Hamidoğlu (*klarnet*) ve başkaları.

Elekber Esgerov'un ismi Azerbaycan müzik sanatında onurludur. Onun çalgı üslubu ve yaptığı yeni enstrüman tasarımları, “*Dügah*” enstrümantal folklor topluluğu, *balaban* enstrümanı için oluşturduğu nota transferleri, bestelediği dans melodileri ve muğam renkleri bugün halkın hazinesine çevrilmiştir.

Azerbaycan'ın en ünlü bestecisi, halk makamlarının temelini oluşturan Üzeir Hacıbeyli'nin geleneklerine bağlı kalan E.Esgerov özgün yeniliklere imza atmıştır. Virtüöz müzisyen E.Esgerov tüm çalgılarını doğaçlamalar üzerinde kurmuştur ve bununla ilgili özgün çalgı tarzı yaratmıştır. Bu tür yaklaşım onun bestelediği melodilerde kendi etkinliğini gösterdi.

Onun bestelediği dans melodileri ve muğam renkleri enstrümantal eserlerdir. Bu melodiler üflemeli sazların ses aralığına ve teknik çalgılarına uygun yapılmıştır. Bazı ezgilerin giriş kısımlarına dikkat etsek orada sekizlik veya noktalı sekizlik duraklama işaretlerine rastlayabiliriz. Bugün, Elekber Esgerov'un dans melodileri, muğam renkleri ve diğer bestelediği ezgiler Azerbaycan müzik kültürünün benzersiz örnekleridir.

Elekber Esgerov birçok dans melodilerini 6/8 boyutta yapmıştır. Bu melodiler programatiktir ve sanatçının hayatındaki yakın insanların epizodik görüntüleridir. Ezgilerin içeriğinde: coşkulu, hızlı ve orta tempolu melodiler yer almaktadır. Sanatçı kendi bestelerinde batı müziğinde kullanılan *varyasyon*, *sekvans*, *majör* ve *minör* makam (lad) kuruluş prensiplerinden faydalanarak Azerbaycan *muğamları* arasında serbest modulyasyon geçişler yapmakla birlikte sentez oluşturmuştur. Günümüze kadar Elekber Esgerov'un yeni yaklaşımı detaylı araştırılmadığı için bazı müzikologların nota aktarmalarında yanlış yazı tipleri bulunmaktadır. Bu nedenle, E.Esgerov'un "Mehribanı" dans melodisi çalışmanın bu bölümünde sunulmaktadır (Figür 1, Figür 2, Figür 3). Her iki örnek nota aktarma yazısında *röpriz* işaretleri bulunmaktadır. *Röpriz* işareti E.Esgerov'un çalgı usulüne ve bestelediği melodilerin kuruluş özelliklerine uygun değil, çünkü yenilikçi müzisyen çalgılarını *doğaçlamalar* üzerinde oluşturmuştur.



Figür 1. Elekber Esgerov'un "Mehribanı" dans melodisi (Guliyeva, ve Guliyev, 2011)



Figür 2. Elekber Esgerov'un "Mehribanı" dans melodisi (İmamverdiyev, 2020)

Üçüncü nota aktarma baştan sona gibi sanatçının özgün icraları üzerinde yapılmıştır². Bu çalışmada, melodi varyasyon geçişlerle ve *klarnet* sazının teknik çalgılarına uygun yapılmıştır (nota 3.).



Figür 3. Elekber Esgerov'un "Mehribanı" dans melodisi (Guliyeva, 2022)

Çalışmanın bu bölümünde, müzikologların nota aktarmaları analize edilerek E.Esgerov'un özel yaklaşımı hakkında sunulmuştur.

Edinilen bilgilere göre, *doğaçlamalar* üzerinde yapılan melodilerde *röpriz* işaretleri kayıt edilmiyor, çünkü melodiler içeriğinde mevcut olan müzikal figürler fark yaratıyor. Dolayısıyla, bestecinin dans ezgilerinde müziğin tekrar edilmesine

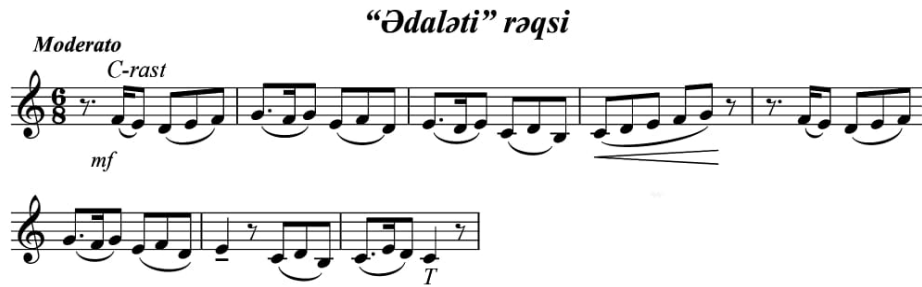
² Elekber Esgerov'un bestelediği müzikler ve virtüöz çalgıları Azerbaycan'ın Televizyon ve Radyo arşivinde korunmaktadır.

ihtiyaç duyulmuyor, ancak bazı müzikologların nota aktarmalarında melodilerin başlangıç, orta ve sonuç kısımlarında *röpriz* işaretleri görülmektedir.

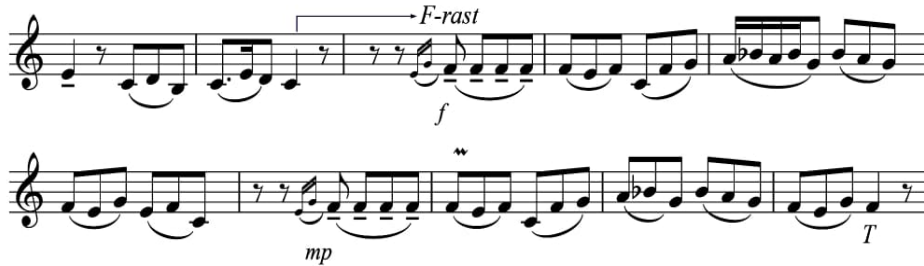
Elekber Esgerov'un bestelediği: "Adaleti", "Mehribanı", "Natavani", "Cavidi", "Vügarı", "Rasimi", "Kadim dans", "Bahtiyarı", "Kürdü", "Metaneti", "Maralı", "Zöhrabi" ("Sabahi") dans melodileri ve "Düğah", "Şur", "Bayatı-Şiraz" muğam renkleri ve diğer besteleri Azerbaycan halkının önemli müzikal figürlerindendir. Bu çalışmada sanatçının "Adaleti" ve "Zöhrabi" ("Sabahi") dans melodilerinin kuruluş özellikleri daha detaylı analize edilmektedir (İmamverdiyev ve İmamverdi, 2020).

Elekber Esgerov, "Adaleti" dans melodisini 1961 yılında ailesine adanarak bestelemiştir (Web 1). Bu melodi mutluluk duyguları üzerinde yapılmıştır (Meragi, 1977). Sanatçının bestelediği "Adaleti" dans melodisi *balaban* çalgılarına ait yeni fikirler gerçekleştirdi. Eski zamanlarda bu enstrüman üzüntülü ses tonu ve ağır tempolu çalgıları ile bulunmaktadır, ancak "Adaleti" dans melodisi sazın seslenmesine mutluluk duyguları ve güzel ruh düşünceleri getirdi. Bu ezgileri araştırmakla müzikologları zor duruma getirmek fikrimiz yok. Üstat sanatçı Esgerov, üflemeli sazların gelişimi için birçok yenilikler ve reformlar oluşturdu. Elekber Esgerov, Azerbaycan müzik kültürünü özgün yaklaşımı ile yenilikler yaptı ve bu nedenle onun sanatı hakkında doğru söylememiz gerek.

"Adaleti" dans melodisi *do rast* makamı üzerinde oluşturuldu (Figür 4). Ezginin orta bölümü "*Rast*" muğamı ailesine ait bir kolu olan *hüseyni* adlı bir kısma tekabül eden *fa rast* noktasını ifade eder (Figür 5).



Figür 4. Elekber Esgerov'un "Adaleti" dans melodisi (Guliyeva, 2022)



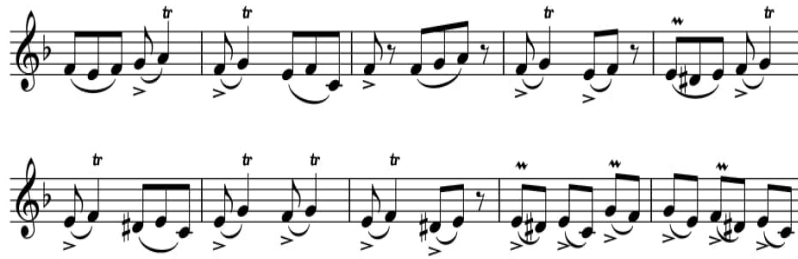
Figür 5. Elekber Esgerov'un "Adaleti" dans melodisi (Guliyeva, 2022)

Elekber Esgerov'un bestelediği "Zöhrabi" dans melodisi (Web 2), uzun yıllar *nağara* enstrümanında ona eşlik eden sanatçı Zöhrab Memmedov'un ihtişamına bestelenmiştir (Esgerov, 1966). Bu eser, *bayatı-şiraz*, *rast* ve *segah* makamlarının birbirine serbest modulyasyon geçişleri üzerinde kurulmuştur. Bestecinin diğer dansları Azerbaycan makamlarına dayanıyorsa ve tüm özelliklerini yansıtıyorsa, "Zöhrabi" dansının melodisi batı müziğindeki *majör* ve *minör* makamları üzerinde (lad) kurulmuştur. Melodi başta *d-moll* (Figür 6) ve sonra ilgili *F-dur* (Figür 67) dizisine geçiş olarak yapılmıştır (Guliyeva, 2022).



Figür 6. Elekber Esgerov'un "Zöhrabı" dans melodisi (Guliyeva, 2022)**Figür 7.** Elekber Esgerov'un "Zöhrabı" dans melodisi (Guliyeva, 2022)

"Zöhrabı" dansının orta bölümünde *re bayatı-şiraz*, daha sonra *fa rast* ve *mi seğah* makamları üzerinde serbest modulyasyon geçişler yapmıştır ve doğrudan bu nota aktarmada görülmektedir (Figür 8).

*fa rast**mi seğah***Figür 8.** Elekber Esgerov'un "Zöhrabı" dans melodisi (Guliyeva, 2022)

Bundan başka, eserde *nağara* enstrümanının teknik çalgı üslubu ve müzikal ifadeleri de bu yazı örneğinde yer almaktadır. *Aksent* ve *trel* işaretleri melodinin başlangıç kısmından sonadək nota yazılarında görülmektedir. E.Esgerov'un tüm dans melodilerini analize ederek farklı yaklaşım ve kuruluş özelliklerine rastgelebiliriz.

Elekber Esgerov'un "As" sistemli klarnet yapısı

Müzik sanatının gelişiminde çalgı enstrümanlarının rolü çok önemlidir. Eski zamanlardan başlayarak günümüze kadar sazların çeşitli tasarımları yapılır ve icracılar tarafından müzikal hayatta gerçekleştirilir. Çok türlü ezgilerin yapılması müzik enstrümanlarının sanatsal ve teknik çalgılarına bağlıdır. Tüm zamanlarda olduğu gibi günümüzde de müzik enstrümanlarının yeni tipleri yaratılmaktadır. Azerbaycan Milli Konservatuarı bünyesinde faaliyet gösteren laboratuvar da eski çalgı enstrümanlarının restorasyonu yapılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Avrupa kökenli *klarnet* sazının yaratılış ve gelişim tarihi sunulmaktadır. Burada Azerbaycan üflemeli sazlarının virtüöz icracısı Elekber Esgerov'un "*As*" *klarnet* yapısı ve yeni yaklaşımı sunulmaktadır. Elekber Esgerov birçok üflemeli enstrümanlar üzerinde icralar yapmıştır. O, milli *balaban*, *tütek*, *ney*, *zurna* ve Avrupa kökenli *klarnet*, *obua*, *flüt*, *saksafon* çalgılarını profesyonel bildiği için bazı enstrümanların üzerinde konstrüksiyon değişiklikler yapmıştır. E.Esgerov'un kendi yapısı "*As*" *tınlı klarnet* (şekil: 7, 8, 9, 10.) üzerinde yeni çalgı fırsatları yaratabilmiştir (Guliyeva, 2023).

Azerbaycanda *klarnet* enstrümanı çok türlü halk yaratıcılığında ve bestecilerin senfonik müziklerinde kullanılmaktadır. Buna rağmen Alman üretimi olan "*A*" *klarnet* sazı halkın muğam, dans yaratıcılığında ve Fransız üretimi "*B*" *klarnet* ise senfonik topluluklarda seslendirilmektedir. Virtüöz icracı Elekber Esgerov, zamanında halk çalgı enstrümanları topluluklarında ve pop orkestrasında çalıştığı için müziklerin seslendirilmesinde her iki *klarnet* sisteminden kullanmıştır. Bu nedenle, sanatçı kendi "*As*" *tınlı klarnet* tasarımını düşünmüş ve gerçekleştirmiştir. O, özel enstrümanında gövde ve valflerin uzunluklarını önemli ölçüde oluşturdu. E.Esgerov'un "*As*" *klarnet* enstrümanı tını ve uzunluk bakımından Avrupa sazlarından farklı yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde kayıt alan Avrupa üretimi olan *klarnet* sazları fotoğraflarda görülmektedir. Örnek (Fotoğraf 11). Şekilde görüldüğü gibi sistem bakımından enstrümanlar farklıdır. *Klarnet* enstrümanının kökenli tarihini kısaca tanılayım. Bu enstrümanlar: İtalyada, *clarnetto*; Almanyada, *clarinette*; Fransada, *clarnet*; İngilterede, *clarionet* adları ile tanınmıştır. Bazı ansiklopedi yazılarda çalgıların icadı 16. yüzyılın sonralarına (1690), bazılarında 17. yüzyılın başlangıcına (1710) ait edilir.

Klarnet sazının ilk örneklerinden biri *clarino* enstrümanı vardır. Latince *clarus* kelimesi net, temiz sese sahip bir *trompet* enstrümanı anlamına geliyor. Bu enstrümanın ilk yaratıcılarından biri Alman ustası Henrik Denner olmuştur. 1678'de üflemeli çalgılar yapmak için usta Denner öz fabrikasını açtı. İlerleyen yıllarda Nünbergli usta İogan (Yohann) Denner, babası Henrik (Genrich) Denner'in sanat yolundan faydalanarak eski Fransız üflemeli çalgı sazı olan *chalumeau* (*şalümo*) üzerinde çalışmış, tasarımı geliştirmiş ve yeni *klarnet* yapısı fikrini hayata geçirmiştir.

Chalumeau (*şalümo*) enstrümanı bir oktav aralığında yapılmıştır. *Chalumeau* ve *klarnet* arasında net bir ayırım, sol elin baş parmağı vasıtasıyla ikinci oktavın notalarına geçiş oluşturan bir valfin sol elin arka tarafında tanıtılmasıdır. 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde *chalumeau* enstrümanı müzik çalgı pratiğinden çıkarılmıştır. Babasının çalışmalarını devam eden Yakob Denner *iki valfli klarnet* yaratır ve onun üç enstrüman yapısı Nünberg, Berlin ve Brüssel müzelerinde korunmaktadır. İlerleyen yıllarda *iki valfli klarnet* sazının mevcudluğuna rağmen Avusturyalı usta Pauer 1760 yılında *üçüncü valfi* eklemiş, Belçikalı usta Rotterburg *dördüncü valfi*, 1785 'te İngiliz ustası John Hale *beşinci valfi* eklemiş ve nihayet 1790 yılında ünlü *klarnet* icraçısı ve besteci Jan-Ksavye Lefebvre enstrümanın yeni modelini düzelterek *altı valfli* çalgı sazı yaptı. 18. yüzyılın sonralarından itibaren klarnet, klasik müziğin ana enstrümanlarından biri haline getirildi.

Klarnet enstrümanı birçok dünya müzik eserlerinde, senfonik ve caz orkestralarında, halk yaratıcılığında kullanılmaktadır. İlerleyen yıllar zamanı enstrümanın çalgı fırsatları geliştirilir. Bunların arasında tınıyı önemli ölçüde etkileyen, üflemeyi basitleştiren, enstrümanın ağızlığında değişiklik yapan ve yeni *klarnet* modelini yapan İvan Müller hakkında bahsetmemiz gerekiyor (Brymer, 1976). Bu zamandan itibaren enstrümanın "*altın çağı* " başlatılmıştır (Guliyeva, 2021). Bu üflemeli çalgı sazının gelişimi 19. yüzyıla kadar devam etti. Paris Konservatuarı Profesör'u Hyacinthe Klose ve usta Louis-Auguste Buffet *halka valf* sistemini uyarladı. Münhenli flütçü Theobald Böhm önceleri sadece flütte kullanmış, daha sonra bu modele "*Fransız klarneti*" adı verilmiştir. *Klarnet* sazının gelişiminde başka ustaların çalışmaları oldu ve onlardan biri Adolf Sacks'tan bahsedebiliriz. Almanya ve Avusturya'da "*Alman*" ve "*Avusturya*" adanan *klarnet* enstrümanları yaygındı. Bu enstrümanlar, "*Klarnet Okulu*" kitabının yazarı Johann Ottenšteyner (1815-1879) ve usta Karl Berman'ın valfli sistem yapılarına ait edilmiştir. 1900'lerde Berlinli usta Oskar Oehler (1858-1936) bu sistemi geliştirdi ve geleneksel olarak "*Ehler Sistemi*" olarak adlandırıldı.

Alman sistemlerinin mekhanizması Fransız enstrümanlarından farklıdır ve akıcı virtüöz çalgılar için daha az uygundur. Enstrümanların ağızlıkları ve kamışları farklı teknik usulu ile yapılmıştır. Buna rağmen, Alman sistemi daha fazla ifade ve ses gücü ile fark yarattı (İmamverdiyev ve İmamverdi, 2020). Uzun bir süre boyunca Alman yapıları tüm dünyada yaygındı, ama 1950'lerde müzisyenler Fransız çalgı sistemine geçti. Alman *klarnet* sistemi sadece Avusturya, Almanya ve Hollanda devletlerinde kullanılmaktadır.

Modern müzik icralarına göre deneysel enstrümanların yapıları içeriğinde Fritz Şuller'in çeyrek tonlu *klarnet* tasarımı anılmalıdır. 19. yüzyılın sonralarından itibaren klasik müzik eserlerinin seslendirilmesinde bu enstrümandan kullanmaya başlanmıştır. Bu enstrüman günümüze kadar senfonik ve kamera orkestraları, solo performansları için geniş fırsatlar yaratmıştır ve şimdide devam etmektedir.

Azerbaycan'ın ünlü bestecisi Fikret Amirov'un senfonik muğam "Kürd Ovşarı" eserindeki *klarnet* sazının solo partisi insan ruhunu duygulandırmaktadır (Web 3). Elekber Esgerov'un "As" *klarnet* yapısı "A" ve "B" sistemli Avrupa enstrümanlarının kuruluş özellikleri çalışmanın sonuç bölümünde örnek fotoğraflar üzerinde sunulmaktadır (Fotoğraf 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.).

Avrupa üretimi *klarnet* enstrümanları ve Elekber Esgerov'un tasarımı birkaç farklılıklardan oluşuyor. Bu enstrümanların konstruksyon özellikleri fotoğralarda sunulmaktadır. Sunulan enstrümanların boyutları üç bölüm üzere örnek olarak tagdim edilir ve burada valflerin uzunlukları da görünmektedir. Elekber Esgerov özgün konstruksyonda valflerin lehimini gövde boyutuna göre düzeltebilmiştir. E.Esgerov'un "As" *klarnet* sazı hem uzunluk boyutuna göre hem de enstrümanın tınısına göre farklı yapılmıştır. O, Avrupa enstrümanlarının kuruluş özelliklerinden faydalanarak özel bir enstrüman düzeltebildi. Edilen değişiklikler enstrümanın tınısına ve teknik çalgılarına yenilikler getirdi ve çalgılarını geliştirdi. Dolayısıyla, "As" *klarnet* enstrümanında genel olarak hem Azerbaycan halk ezgilerini hem de batı klasik müziklerini icra etmek oluyor. Dolayısıyla, E.Esgerov'un virtüöz icraları Azerbaycan'ın başka müzisyenleri arasında özel enstrümanların teknik kuruluşu ve tınısına göre seçilmektedir. Sanatçı, milli *balaban*, *zurna*, *ney* ve *tütek*

enstrümanlarının çalgı özelliklerini Avrupa kökenli *klarnet* sazına uygulamıştır. E.Esgerov'un *klarnet* enstrümanında virtüöz icralarının nedeni ve temel özelliklerinden biri milli *balaban* icralarında nefesin doğru alınması ve paylaşım yöntemidir.

Azerbaycan'ın birçok profesyonel bilim adamları, müzisyenler ve kitap yazarları E.Esgerov'un yaratıcılığı yıllar geçmesine rağmen bugün sanatçıların şiirlerinde ve bestelediği müziklerde hatırlanır. Azerbaycan'ın bilim adamı ve garmon sazının icraçısı Ahsen Rahmanlı şiirinde üstat hakkında böyle yazmıştır:

*“Klarnet sanatı bizde güzeldir, iller ötüb³, milli üslub⁴ yaranıb,
Bu alet⁵ çohdandır⁶, bizde özeldir, zengin ifalarlarla⁷ sanat varlanıp.
Adını yazdın tarihe Elekber, mektebini⁸ yaratdın, oldun rehber⁹,
Senden sonra ardıcılar¹⁰ seferber, bu uğurlu yolun yaşayır.
Reşid Behbudov'la dünyanı gezdin, okuduğu neğmeleri¹¹ bezedin¹²...”*

Elekber Esgerov'un iki valfli balaban yapısı ve enstrümanın teknik gelişimi için nota transferleri

Eski çağlarda *balaban* sazının ilk örnekleri *sümsü* (*sipsi*) ve *bülban* adlandırılmıştır. *Balaban* enstrümanı çağımızın en popüler on çalgılarından biridir. *Balaban* kelimesi: “*bala*” (küçük) ve “*ban*” (horozun yaşağına benzer) sözcüklerinden türetilmiştir. *Balaban* enstrümanı ağızlı çalgılar grubundandır ve gövdesi *dut*, *erik* ve *ceviz* ağaçlarından yapılıyor. Azerbaycan'ın nefesle çalınan bu enstrümanında 9 gibi (8 önde, 1 arkada) ses deliği açılır. *Balaban* enstrümanı yumuşak sesi, tınısı ve teknik yetenekleri nedeniyle başka üflemeli çalgılardan farklıdır. Bu enstrümanın ses aralığı iki oktavaya yakındır ve küçük oktavın “*sol*” sesinden ikinci oktavın “*re*” sesine gibidir.

Elekber Esgerov, *balaban* üzerinde değişiklikler ederek enstrümanın teknik çalgılarına yenilikler getirmiştir. Sanatçı kendi enstrümanını eski zamanlarda Azerbaycan'nda mevcut olan *balaban* tasarımlarından farklı yapmıştır. O, kendi konstrüksiyonunda değişiklikler ederek balaban enstrümanın ses aralığına değişiklikler yapmış ve ikinci oktavın “*mi*” sesine gibi artırmıştır. Böylece, E.Esgerov eski ve gereksiz *klarnet* enstrümanlarının valflerinden faydalanarak kendi *balaban* sazına valfleri ilave ederek yeni çalgı sistemi düzenlemiştir. Sanatçının kendi tasarımında lehimli valfler ve krom kaplı olunmayan kısımlar ok işaretleri ile gösterilmiştir (Fotoğraf 12). E.Esgerov'un *balaban* enstrümanı üzerinde ettiği konstrüksiyon değişiklikler çalışma içeriğinde sunulan fotoğraflar üzerinde görülmektedir.

Balaban sazının icra fırsatları diğer halk çalgı enstrümanlarından farklıdır. Bu enstrüman Azerbaycan'ın orkestra topluluklarında, solo ve eşlik çalgılarında, halkın klasik muğam ve aşık sanatında, oyun ve enstrüman dans ezgilerinde büyük fırsatlar yaratmıştır. Sanatçının çalışmaları ve nota transferleri günümüzde öğrencilerin ders programlarına dahil edilmektedir. Onun tüm yapıları kitaplarda gerçekleşti. Çalışmanın bu kısmında E.Esgerov'un *balaban* enstrümanı için transfer ettiği Avusturya bestecisi Frans Şubert'in “Serenada” ve rus kökenli Rus bestecisi Vasili Pavloviç Solovyov-Sedoy'un “Podmoskovniye večera” (“Moskova çevresinde geceler”) eserleri sunulmaktadır (Figür 9, Figür 10). Nota yazıları eski kiril alfabesinde yapılmıştır (Esgerov, 1966). Buna bir açıklama vermemiz gerekiyor, çünkü Azerbaycan devleti o yıllarda SSCB üyesi olarak halkın tüm evrakları hemen alfabede kaleme alınmıştır.

³ Ötüb – geçip

⁴ Üslub – stil

⁵ Alet – enstrüman

⁶ Çohdandır - eskidendir

⁷ İfalarla - icralarla

⁸ Mektebimi – okulunu

⁹ Rehber – önder

¹⁰ Ardıcılar – devam edenler

¹¹ Neğmeleri – şarkıları

¹² Bezedin – süsledi



Figür 9. Frans Şubert, “Serenada”



Figür 10. Solovyov-Sedoy, “Podmoskovniye večera” (“Moskova çevresinde geceler”)

Sanatçının ölümünden birkaç yıl sonra (2021) bu çalışmalar Bakü şehri Ecoprint Yayınevinde basıldı (Foto 13). Eski zamanlardan günümüze kadar *balaban* enstrümanı geliştirilmektedir. Bilgilerimize göre *balaban* enstrümanları tınlarına göre farklılık gösterir ve günümüzde bulunmaktadır: *yastı balaban*, *alto balaban*, *bas balaban*, *orkestr balaban*, *valfli balaban*, *piccolo balaban*, *aşık balaban* ve diğerleri. E.Esgerov'un geçmiş öğrencisi ve şu anda Profesör Abbasgulu Necefzade'nin “Azerbaycan Çalgı Aletlerinin İzahlı Lüğeti” kitabında *balaban* enstrümanın birçok tipleri hakkında bilgiler verilmektedir (Necefzade, 2003).

Elekber Esgerov'un bestelediği “Dügah” rengi ve aynı adanan enstrümantal folklor topluluğu

Üstat sanatçı E.Esgerov, zamanında Azerbaycan Devlet Filarmoniyası içeriğinde faaliyet göstermiş halk çalgı enstrümanları topluluğunda (1953), Azerbaycan Devlet Pop orkestrasında (1957), Seid Rüstəmov'un önderliğiyle Halk Çalgı Enstrümanları orkestrasında (1958) aynı zamanda Alibaba Memmedov'un enstrümantal “Hümayun” ve sonra ise Reşid Behbudov'un “Şarkı ve Dans” (1973) topluluklarında çalıştı. Nihayet, 1981 yılında sanatçı kendi enstrümantal folklor topluluğunu kurdu. Bu topluluk 8-9 icracı müzisyen içeriyordu (Fotoğraf 14, 15.). E.Esgerov, zamanla unutulmakta olan “Dügah” muğamının makam kuruluşundan faydalanarak enstrümantal bir reng besteledi ve bu nedenle kurulan topluluk adanmıştır (Figür 11).



Figür 11. Elekber Esgerov'un "Dügah" rengi (Web 4)

Elekber Esgerov'un şefliği ile tüm müzisyenler konser programlarındaki çalgılarını ilk olarak "Dügah" rengi ile başlayır ve sonra diğer eserlere geçiş alırdı. E.Esgerov, program içeriğindeki melodileri enstrümanların ses aralığı ve tınlarına uygun paylaşım etmiştir. "Dügah" topluluğunun icrasında kayıt edilen çalgılar şimdi de insan ruhunu duygulandırmaktadır. Birçok şarkı söyleyen müzisyenler Elekber Esgerov'la birlikte çalışmak isteklerini dile getirdi, ancak sanatçı onlara enstrümantal topluluk gibi düşündüğünü bildirdi. Topluluk halk çalgıları: *tar, kamança, ud, saz, kanun, balaban, tütek, ney, zurna, nağara ve goşanağara (çift nağara)* içerirdi. Günümüzde "Dügah" enstrümantal folklor topluluğun icraları gençler tarafından öğrenilir ve Sosyal Medya'da yayınlanan bu çalgılar dünyanın birçok memleketinde tanınmaktadır.

Yıllar geçmesine rağmen Elekber Esgerov'un çok yönlü yaratıcılığındaki birçok yenilikler henüz açıklanmadığı için onun müzikte ettiği reform ve yenilikler müzikologların araştırma kaynağına çevrilebilir.

Sonuç

Elekber Esgerov'un yaratıcılığı bugün müzikal mükemmelliğin en yüksek standardı olarak kabul edilebilir. O, Azerbaycan halk müziği kültüründe virtüöz icraları, bestelediği melodileri ile, batı ve halk müziği arasında oluşturduğu sentez, yaptığı yeni "*As*" klarnet sistemi, *iki valfli balaban*, özgün *ney* ve *zurna* tasarımları ile Azerbaycan'da onurlu bir yer almaktadır. Profesyonel müzisyenlerin fikrince sanatçı Transkafkasya devletleri arasında *klarnet* enstrümanı üzere en virtüöz icracılarından biriydi. Onun *klarnet* ectrümanında icra ettiği "*Şalako*" halk dansı benzersiz çalgılardan biridir (Web5). E.Esgerov'un icra tarzı Azerbaycan ve Kafkas devletlerinin müzisyenleri arasında "*Elekber Esgerov yolu*" adı ile tanınmaktadır. Bugün genç müzisyenler "*Elekber Esgerov yolu*" çalgı üslubunu örnek tutarak öğrenir.

Reformcu E.Esgerov, "*As*" sistemli *klarnet* ve *iki valfli balaban* konstrüksiyonları ile yeni çalgı fırsatları oluşturdu. Azerbaycan müzik kültürünün gelişiminde Elekber Esgerov'un rolü büyüktür. O, üflemeli estrümanların tını ve ses aralıklarına değişiklikler getirmekle beraber halkın müzik hazinesini zenginleştirmiştir. Yıllar geçmesine rağmen E.Esgerov'un virtüöz çalgıları, yeni enstrüman konstrüksiyonları, bestelediği dans melodileri ve muğam renkleri, Azerbaycan ve batı bestecilerinin ezgilerini üflemeli enstrümanlar için ettiği nota transferleri nice nice gelecek yıllarda müzikologların araştırma kaynağına çevrilecek. Elekber Esgerov'un çok yönlü yaratıcılığı Azerbaycan'ın kültürel mirası olarak muhafaza edilir.



Fotoğraf 1. Yukarıda “B” klarnet; ortada “A” klarnet; altta: Elekber Esgerov’un “As” klarnet yapısı

Fransa üretimi “B” klarnet



Fotoğraf 2. “B” I = 255 mm



Fotoğraf 3. “B” II = 243 mm



Fotoğraf 4. “B” III = 110 mm

Alman üretimi “A” klarnet



Fotoğraf 5. “A” I = 278 mm

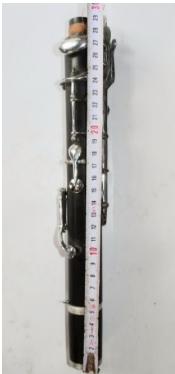


Fotoğraf 6. “A” II = 260 mm

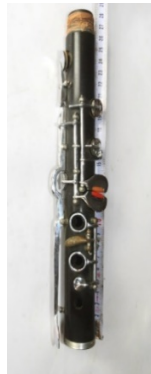


Fotoğraf 7. “A” III = 110 mm

Elekber Esgerov’un “As” klarnet tasarımı



Fotoğraf 8. “As” I = 290 mm

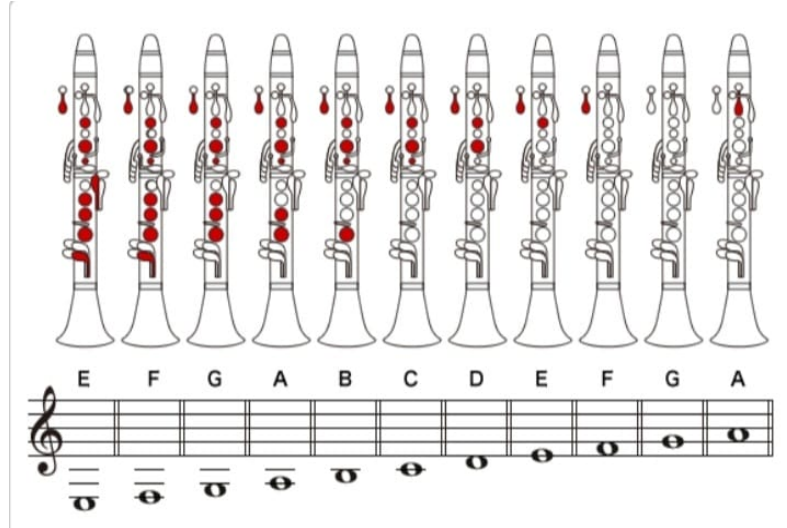


Fotoğraf 9. “As” II = 280 mm



Fotoğraf 10. “As” III = 116 mm

Avrupada yapılan tüm klarnet örnekleri



Şekil 1. Avrupa üretimi klarnet enstrümanları: E, F, G, A, B, C, D, E, F, G, A

Elekber Esgerov'un iki valfli balaban tasarımı



Fotoğraf 11. Elekber Esgerov'un *iki valfli balaban* konstrüksyonu



Fotoğraf 12. "Elekber Esgerov'un balaban aleti için işlemleri ve geçirmeleri" Kitap, Ecoprint, Bakü: 2021

Elekber Esgerov'un "Dügah" enstrümantal-folklor topluluğu



Fotoğraf 13. "Dügah" enstrümantal folklor topluluğu, 1981



Fotoğraf 14. Almanya'nın Lüdvigshafen şehri

Öneriler

İlerideki Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Elekber Esgerov'un muğam çalgıları ile başka üflemeli enstrümanlar üzerine sanatçıların karşılıklı icra özellikleri araştırılabilir.
- Elekber Esgerov'un bestelediği dans melodileri ile başka halk dansları ile farklı yaklaşımları araştırılabilir.
- Elekber Esgerov'un çift ağızlı zurna tasarımının özellikleri araştırılabilir

Uygulamacılara Yönelik Öneriler

Azerbaycan müzik kültürünün gelişiminde Elekber Esgerov'un rolü büyüktür ve Azerbaycan'ın kültürel mirası olarak muhafaza edilmektedir. O, üflemeli enstrümanların tını ve ses aralıklarına değişiklikler getirmekle beraber halkın müzik hazinesini zenginleştirmiştir. Yıllar geçmesine rağmen E. Esgerov'un virtüöz çalgıları, yeni enstrüman konstrüksyonları, bestelediği dans melodileri ve muğam renkleri, Azerbaycan ve batı bestecilerinin ezgilerini üflemeli enstrümanlar için ettiği nota transferleri nice nice gelecek yıllarda müzikologların araştırma kaynağına çevirilebilir.

Bilgilendirme

Konunun ortaya çıkarılmasında destek olan Azerbaycan Kültürel Bilimler Akademisi ve Azerbaycan Ulusal Konservatuvar'ı başkanlığına ve bu araştırmanın yayınlanmasında emeği geçen derginin editörlerine ve hakemlerine çok teşekkür ediyorum.

Yazar Özgeçmişi



Mahire Guliyev'a 20 Nisan 1964'cü yılında Bakü şehrinde, Azerbaycan'ın halk enstrümanları – balaban, ney, zurna, tütek ve Avrupa kökenli klarnetin reformcu sanatçısı, dans melodileri ve muğam renklerinin bestecisi Elekber Esgerov'un ailesinde doğulmuştur. 1971'ci yılında, Mahire Guliyeva Bakü şehri 1 No'lu Çocuk Müzik Okuluna piyano eğitimi üzere kabul edilmiştir. 1976'cı yılında ailesi Sumgayıt şehrine taşınır ve Mahire Elekber kızı müzik eğitimini 2 Sayılı Güzel Sanatlar Okulunda devam ediyor ve 1977'de okulun mezunu oluyor. 1979' yılında Mahire Elekber kızı müzik üzere bilgilerini geliştirmek için Sumgayıt Orta-Meslek Müzik Koleji'ne piyano eğitimi üzere dahil oluyor. 1983'te okulu başarılı bitirdikten sonra Piyano öğretmenliği Diplomasını kazanır ve Guba şehrindeki Çocuk Müzik Okuluna görevlendirilmiştir. Bir yıl geçtikten sonra müzikteki bilgilerini geliştirmek için yüksek okulu düşünüyor. 1984'cü yılında Azerbaycan Devlet Konservatuvarının Piyano Fakültesinin öğrencisi adını kazanmıştır. 1986'cı yılında Konservatuvarın örnek öğrencisi adını kazanan Mahire Elekber kızı seçmeli enstrüman çalgıları üzere Kilise Organı Fakültesine kabul edilmiştir ve 1988'ci gibi sürekli çalışmalar yapmıştır. 1989'cu yılında Azerbaycan Devlet Konservatuvarının mezunu olarak Piyano Öğretmenliği Diplomasını kazanmıştır. 1991-2009 yıllarında Sumgayıt Müzik Koleji'nde konser şefi ve piyano öğretmenliği işinde çalışmıştır. 2009-2011 yılları arasında Kolejin Piyano Eşliği Fakültesinin Bölüm Başkanı işine görevlendirilmiştir. Bölüm Başkanı işinde iki yıl boyunca çalışarak okulun öğrencileri ve öğretmenlerinden oluşan ensembl ekibini yaratmıştır. 2011 yılında Azerbaycan Halk Konservatuvarına davet alıyor ve

2020 yılı gibi piyano öğretmeni ve orkestranın konser şefi işinde çalışmıştır. 2020 yılında Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesine davet alıyor ve 2023 yılın 21'e kadar görevini yapmıştır. Öğr.Gör. Mahire Guliyeva Türk Müziği Bölümünde Temel piyano, İşitme solfej ve Ses eğitimi derslerinde öğrencileri ile beraber çalışarak farklı Geleneksel Konser programları düzenlemektedir. 2023'ten Mahire Guliyeva Selçuklu Konya Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı'nda günümüze kadar Kulak eğitimi ve işitme solfej, Müzikolojiye giriş, Müzikte pedagoji ve Temel piyano eğitimi üzere görevini devam ettirmektedir.

Kaynakça

- Brymer, J. (1976). *Clarinet*. New York: Schirmer Yayınevi
- Babayev, R. (1974). İngilteredeki Konser Çalışmaları.(Elekber Esgerov'un arşiv materialleri)
- Çulaki, M. (2005). *İnstrumentı Simfoniçeskogo Orkestra*. Sankt-Peterburg: Kompozitor Yayınevi.
- Guliyeva, M. (2022). Batı ve Azerbaycan Makam Kuruluşlarından Faydalanarak Serbest ve Özgün Bir Sentez: Elekber Esgerov'un Dans Melodileri. *Avrasiya Çalışmaları Akademisi*, 15, 52-74.
- Guliyeva, M. (2023). *Klarnetin tarihsel gelişimi ve Elekber Esgerov'un enstrüman üzerinde ettiği yenilikler*. Bakü: Elmi İş Yayınları.
- Gülbeyaz, K. (2022a). *Türk Halk Oyunlarına Genel Bakış*, 9. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi, Bildiriler Kitabı. Sakarya: Eksen Yayınları.
- Gülbeyaz, K. (2022b). *Nevruz Kutlamalarından Hayır Pilavı Etkinliği (Sakarya-Taraklı Örneği)*, 20. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları,
- İmamverdiyev, İ. ve İmamverdi, A. (2020). *Azerbaycan Raks Havaları Atlası*, 5.Cilt, Çağdaş Dönem Raksları-I, Ankara: İksad Yayınevi.
- Meragi, A. (1977). Musigi Aletleri ve Onların Növleri. *Gobustan Dergisi*, 1, 74-79.
- Necefzade, A. (2003). *Azerbaycan Çalgı Aletlerinin İzablı Lüğeti*. Bakü: Ecoprint Yayınevi.
- Esgerov, E. (1966). I Toplu: Milli Nefes Çalgı Aletlerinin Mektebi, II Toplu: Balaban Aleti için İşlemeler ve Geçirmeler, Sumgayıt (Elekber Esgerov'un arşiv materialleri).
- Guliyeva, A. ve Guliyev, M. (2011). *Azerbaycan Halk Raks Musikisi*, Bakü: MBM Yayınevi.
- Guliyeva, M. (2018). Elekber Esgerov'un Dans Melodileri ve Muğam Rengleri. Bakü: Ecoprint,
- Guliyeva, M. (2021). *Elekber Esgerov'un Balaban Aleti için İşlemeleri ve Geçirmeleri*. Bakü: Zerdabi neşriyat-poligrafiya MMC.

Web Siteleri

- Web 1. <https://www.youtube.com/watch?v=aULpI6ek9mU> Besteci: Esgerov, E. "Adaleti" Dans Melodisi (balaban).
- Web 2. <https://www.youtube.com/watch?v=1Qk91fDHiLc> Besteci: Esgerov, E. "Zöhrabi" ("Sabahi") Dans Melodisi (klarnet).
- Web 3. https://www.youtube.com/watch?v=ubIs9_o6yrU Besteci: Amirov, F. – "Kürd Ovşarı"
- Web 4. https://www.youtube.com/watch?v=1Xl_9w_8xXc Besteci: Esgerov, E. "Düğah" Rengi (ney).
- Web 5. https://www.youtube.com/watch?v=hP_zm_ge4Sk Azerbaycan Halk Dansı "Şalahı" (klarnet)

Examining the role of Elekber Esgerov in the development of the field of Azerbaijani wind instruments

Extended Abstract

In this study, the multi versatile creativity of Alakbar Asgarov is examined. Master artist A.Asgarov is known as one of the most virtuoso performers of wind instruments among Azerbaijan and Caucasia states. The famous artist A.Asgarov created the melodies he composed and performed on improvisations, benefiting from the tune organizations in Azerbaijan and western music. In the study, Alakbar Asgarov's reform on the clarinet and balaban instruments, together with the new approach he created in instrument art were examined. In the content of the research, transfer of notes made by the musician for the balaban instrument for the works of Azerbaijani and western composers are presented. In this study, together with the development history of the clarinet and balaban instruments, the construction features of A.Asgarov's original "As" clarinet and two-valve clarinets are discussed. On the other hand, the color melody "Dugah" composed by the artist and the history of the formation of the instrumental folk ensemble with the same name are examined. In the study, the transfer of notes of some musicologist belonging to the "Dugah" color melody of the artist has been presented. In the point of firstly discussing of Alakbar Asgarov's multi-faceted creativity, the artist's archive materials were used in the bibliography. Photographs of A.Asgarov's "As" clarinet and two-valve balaban constructions are included in the text of the work. In the content of the study and in the bibliography section, the musician's performances in the Social Media Application YouTube, the transfer of notes for the balaban instrument, her works published in books and magazines are presented. The history of Azerbaijani musical art dates back to ancient times. Azerbaijan's ancient folk mughams, national dance and dance melodies, songs, minstrel art and many kinds of works formed the basis of this structure. Abdulkadir Maragalı (1353-1435), a scientist of the art of music, gave information about the instrument structures of ancient times in her encyclopedic studies. A.Maragalı divided the musical instruments into three groups in his works.

- Stringed instruments: old oud, perfect oud, sheshtar, kamancha, giyek, Shirvan tanbour, rohafza, gopuz, ozan, tanbour, rubab, rudhani, yektay, trentayi-Rum, shahrud, mugni, cheng, kanun, sazi dulab, yatugan, konkira,
- Wind instruments: zurna, nefir, burğu, hik ney (bigpayp), cipçig, neyçe balaban (piccolo balaban), sipsi (sümsü), beyaz ney (white ney), zemir, erganun,
- Instruments made in the form bowls and trays: alas, bowl set instruments are included.

Another scientist, Safiyyuddin Urmavi, gave information about Azerbaijan folk instruments made in ancient times in his musical studies. S.Urmevi's nuzha and mugni instruments have had an important place in Azerbaijan and Eastern instrument art for many years. Unfortunately, many of the old folk instruments of Azerbaijan have degenerated over time and very few of them have survived to the present day. Today, old folk instruments are being restored and they are being converted to their original form.

Before words and literary language emerged, ancient people imitated nature and used their bodies to communicate with each other. Ancient people created the first prototypes of wind instruments by making instruments from the horns and bones of animals and hard wood trunks. Since many of these instruments are wind instruments, they are included in the group of "with aerophones". In the early days, wind instruments were organized as an important element of all kinds of ceremonies because they did not have musical abilities, and as time passed and their technical operations changed, their performance styles were also increased.

A.Asgarov, who adhered to the traditions of the most famous composer Azerbaijan, Uzeir Hacıbəyli, who formed the basis of folk magams, made original innovations. Virtuoso musician A.Asgarov built all her instruments on improvisations and created a unique instrument style related to it. These melodies are made in accordance with the vocal range and technical instruments of wind instruments. If we pay attention to the introductory parts of some melodies, we can see octal or dotted octal pauses there. Alakbar Asgarov made dance melodies 6/8 dimensions. The melodies include enthusiastic, fast and medium tempo melodies. The artist created variations, sequences, major and minor maghams used in western music in his own compositions.

Composed by Alakbar Asgarov: “Adaleti”, “Mehriban”, “Natavani”, “Javidi”, “Vugari”, “Rasimi”, “Ancient dance” (“Kadim dans”), “Bahtiyari”, “Kurdu”, “Mataneti”, “Marali”, “Zohrabi” (“Sabahi”) dance melodies and “Dugah”, “Shur”, “Bayati-Shiraz” mugham colors (reng) are important musical figures of the Azerbaijani people. In this study, the establishment features of the artist’s “Adaleti” and “Zohrabi” (“Sabahi”) dance melodies are analyzed in more detail. The role of instrumental instruments is very important in the development of musical art. Making multi-type melodies depends on the artistic and technical instruments of musical instruments.

In this study, besides the development of the clarinet instrument of European origin, the “As” clarinet structure and new approach of Azerbaijani wind instrument virtuoso Alakbar Asgarov is presented. The artist has made some structural changes on some of the instruments as he knows the national balaban, tutek, ney, zurna and European origin clarinet, oboe, flute and saxophone instruments professionally. A.Asgarov’s own structure was able to create new instrument opportunities on the “As” tone clarinet.

A.Asgarov’s virtuoso performances are selected according to the technical composition and timbre of special instruments among other musicians of Azerbaijan, since the “As” clarinet provides versatile possibilities during performance. The artist applied the musical characteristics of the national balaban, zurna, ney and tutek instruments to the clarinet instruments to the clarinet instrument of European origin. A.Asgarov’s virtuoso performances on the clarinet instrument is the correct breathing and sharing method in national balaban performances.

The balaban instrument is from the group of mouthed instruments and its body is made of mulberry, plum and walnut trees. At least 9 sound holes are opened in this instrument of Azerbaijan played with breath. The pitch of the instrument is close to two octaves, and the left sound of the minor octave is like the do sound of the second octave. A.Asgarov, on the balaban, increased the left sound of the small octave, like the mi sound range of the instrument, with the innovation in her own construction. Thus, A.Asgarov developed a new instrument system by using the valves of old clarinet instruments and adding valves to his own bittern.

A.Asgarov worked on the melodies of Azerbaijani and western composers in order to conduct private lessons on this instrument, and made note transfers by bringing harmony to the vocal range of the balaban. The works of Austrian composer Frans Schubert “Serenada”, transferred by A.Asgarov for the balaban instrument, and “Podmoskovniye vechera” (“Moscow suburbs at night”) by Russian origin USSR composer Vasili Pavlovich Solovyov-Sedoy are also included.

Master artist Alakbar Asgarov took part in many high-level orchestras during the period (1953-81). Finally, in 1981 he was able to establish his own instrumental folklore ensemble. This ensemble included 8-9 performing musicians. A.Asgarov composed an instrumental color (reng) by making use of the magham establishment of the “Dugah” mugham, which was forgotten in time, and the composition was dedicated to the established ensemble. Under the conductorship of Alakbar Asgarov, all musicians would start their instruments in concert programs with the color “Dugah” first and then switch to other pieces. The ensemble included folk instruments: tar, kamancha, oud (ud), saz, kanun, balaban, tutek, ney, zurna, nagara and double nagara (gosha nagara).

Alakbar Asgarov has a great role in the development of Azerbaijani music culture. He enriched the musical treasure of the people, while bringing changes to the timbre and vocal range of wind instruments.

Keywords: Alakbar Asgarov (Elekber Esgerov), reform, “Dugah”, clarinet, balaban.